

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тимчишин Андрій Михайлович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права та гуманітарних дисциплін,
Івано-Франківська філія Університету «Україна»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Тимчишин Павло Андрійович

*курсант,
Навчально-науковий інститут поліцейської
діяльності Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Домашнє насильство є серйозною соціально-правовою проблемою, що набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану в Україні. Психологічний тиск, економічна нестабільність, стресові фактори та порушення звичного укладу життя сприяють зростанню випадків домашнього насильства. У зв'язку з цим важливо розглянути юридичні аспекти боротьби з цією проблемою, зокрема з урахуванням особливостей законодавчого регулювання в умовах воєнного стану.

У контексті боротьби з домашнім насильством в умовах воєнного стану особлива роль належить правоохоронним органам, які виступають ключовою ланкою у системі захисту постраждалих. Їхня діяльність охоплює не лише реагування на факти насильства, а й проведення профілактичної роботи, моніторинг ситуації в родинах груп ризику та забезпечення ефективного механізму притягнення кривдників до відповідальності. В умовах підвищеної соціальної напруги правоохоронці стикаються з викликами, такими як нестача персоналу через мобілізацію, перевантаження через зростання кількості викликів і складнощі з оперативним виїздом у небезпечні регіони. Це потребує посилення міжвідомчої співпраці, впровадження спеціалізованих навчальних програм для поліцейських щодо ідентифікації ознак домашнього насильства та роботи з постраждалими в умовах кризових ситуацій. Крім того, важливою є цифровізація процесів, зокрема можливість дистанційної реєстрації заяв, що дозволяє оперативно фіксувати випадки насильства навіть у зонах обмеженого доступу.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання протидії домашньому насильству в Україні, є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII. Цей закон визначає види домашнього насильства (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне), а також механізми реагування на такі випадки. Умови воєнного стану вносять корективи у практику застосування цього закону, зокрема щодо оперативності реагування та забезпечення захисту постраждалих осіб [1].

Слід визнати, що задоволення євроінтеграційних прагнень безпосередньо залежить від рівня дотримання в Україні прав і свобод людини, між тим формування національної правової бази щодо запобігання домашньому насильству невинуватено затягнулося. Зокрема, йдеться про Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція, 2011 р.), як всеосяжну міжнародну угоду, що слугує основою дій для багатьох країн Європи та на інших континентах, яку зі значним запізненням ратифіковано Україною лише у 2022 р. [2, с. 209–211].

Під час воєнного стану правоохоронні органи, зокрема Національна поліція України, продовжують виконувати функції щодо попередження та розслідування випадків домашнього насильства. Однак, обмеженість ресурсів та концентрація зусиль на питаннях національної безпеки можуть впливати на ефективність цих заходів [3, с. 209–211]. У зв'язку з цим особливо важливою є роль спеціальних підрозділів поліції з питань протидії домашньому насильству, які мають бути належним чином укомплектовані та підготовлені до роботи в екстремальних умовах.

Юридичні механізми захисту постраждалих від домашнього насильства в умовах воєнного стану залишаються дієвими. Зокрема, суди мають право видавати обмежувальні приписи щодо кривдника, передбачені статтею 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Такі приписи можуть містити заборону на наближення до постраждалої особи, заборону на спілкування з нею або зобов'язання залишити спільне місце проживання [1].

Крім того, в умовах воєнного стану особливо актуальним є забезпечення роботи гарячих ліній для постраждалих від насильства, надання психологічної та правової допомоги, а також функціонування притулків для тимчасового розміщення жертв насильства [4, с. 351–353]. Важливу роль у цьому відіграють органи місцевого самоврядування, які повинні забезпечувати фінансування та координацію таких заходів навіть у складних умовах воєнного часу.

Відповідно до Кримінального кодексу України, домашнє насильство передбачає кримінальну відповідальність за статтею 126-1 «Домашнє насильство». Санкції за цією статтею передбачають покарання у вигляді громадських робіт, арешту або обмеження волі. Умови воєнного стану можуть ускладнювати процес досудового розслідування та судового розгляду справ, однак законодавство не передбачає жодних винятків щодо невідворотності покарання за вчинення такого злочину.

Міжнародне право також має значний вплив на правове регулювання боротьби з домашнім насильством в Україні. Україна є учасницею таких міжнародних документів, як Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Стамбульська конвенція. Стамбульська конвенція встановлює високі стандарти для запобігання насильству за ознаками статі, захисту постраждалих і притягнення винних до відповідальності. Її імплементація в умовах воєнного стану залишається складним завданням, однак вона створює правову основу для вдосконалення національного законодавства та практики.

Особливої уваги потребує проблема військовослужбовців, які повертаються з фронту [3, с. 209–211]. Дослідження показують, що посттравматичний стресовий розлад і бойовий стрес можуть бути чинниками ризику щодо насильницької поведінки в сім'ї. Нормативно-правова база України наразі не передбачає достатньо ефективних програм психологічної реабілітації для ветеранів, що могло б запобігти таким випадкам. В умовах воєнного стану необхідно посилити координацію між Міністерством оборони, Міністерством внутрішніх справ і Міністерством охорони здоров'я щодо надання комплексної допомоги ветеранам та їхнім сім'ям.

Правозахисні організації відіграють важливу роль у підтримці постраждалих від домашнього насильства. У співпраці з державними структурами вони організовують гарячі лінії, кризові центри та мобільні бригади соціально-психологічної допомоги [5, с. 34–35]. В умовах воєнного стану багато таких ініціатив стикаються з труднощами через обмежене фінансування та складності з логістикою в зонах бойових дій. Проте саме такі програми часто є єдиним джерелом допомоги для жертв насильства, особливо у віддалених регіонах.

Законодавство України потребує подальшого удосконалення, щоб ефективно відповідати на виклики, пов'язані з домашнім насильством під час війни. Необхідно розширити можливості для дистанційного подання заяв про насильство, удосконалити програми захисту свідків, а також забезпечити спеціальну підготовку для правоохоронців і соціальних працівників щодо роботи в умовах підвищеної військової загрози. Це дозволить забезпечити належний рівень захисту

постраждалих і знизити рівень домашнього насильства навіть в умовах воєнного стану.

Таким чином, боротьба з домашнім насильством в Україні під час воєнного стану потребує комплексного підходу, що включає як правові, так і соціальні заходи. Ефективність цієї боротьби залежить від належного виконання законодавчих норм, а також від злагодженої роботи державних органів, правоохоронних структур та громадських організацій.

Література:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/ed20241219#Text>
2. Тимчишин А.М. Доктринальні підходи до кримінально-правових ознак домашнього насильства відносно дітей / А. М. Тимчишин, Д. М. Тичина. *Науковий вісник УжНУ*. 2024. Вип. 82. С. 40–47.
3. Рямзіна А. Ю. Особливості насильства щодо жінок за ознакою статі в ситуаціях військової агресії. *Наука і правоохорона*. 2022. № 2. С. 208–214.
4. Семікон Н. В. Проблемні аспекти запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей під час війни в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. С. 351–353. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/78.pdf
5. Волкова В. М. Протидія домашньому насильству в умовах війни та цифровізації / В. М. Волкова, Є. А. Кривошопка. *Запобігання та протидія домашньому насильству та насильству за ознаками статі: проблемні питання в умовах російської агресії* : матеріали Міжнародного круглого столу (12 жовтня 2022 року) / МЕРУ імені академіка Степана Дем'янчука. Одеса : Видавн. дім «Гельветика», 2022. С. 34–37.